

Kirkollisen kulttuurin ja olemisen muutokset

Mika K T Pajunen TT AmO, Hiljaisuuden Ystävät ry.

Jumalanpalveluksen muutos

- Teesi 1: jumalanpalvelus on kirkon kollektiivinen muisti.
- Teesi 2: kukin aika ja paikka tulkitsee tätä tietoa omasta ymmärryksestään käsin.
- Teesi 3: kirkkotila kantaa tätä tietoa mukanaan. Sellaisena se edustaa pyhyyttä ja jatkuvuutta, välittää aiempaa ymmärrystä ja vastustaa muutosta.
- Teesi 4: kirkkotilaa tulee kehittää vuorovaikutuksessa seurakunnan tosiasiallisen jumalanpalveluksen kanssa.
- Teesi 5: paikalleen jääminenkin on päätös, jonka merkitys muuttuu maailman muuttuessa ympärillä.

Kirkollisen kulttuurin ja olemisen muutos - mistä tulemme ja miten se näkyy tämän päivän kirkkorakennuksessa

- Muutos rakentuu todella pitkän historiallisen kehityksen päälle
- Muutos tapahtuu paradigmaattisesti:
  - "Paradigma on se, minkä tiedeyhteisön jäsenet, ja vain he, keskenään jakavat." (Thomas Kuhn, *The Essential Tension*, 1977.)
  - Sovellukset missiologiaan (David J. Bosch) sekä kristinuskon historiaan ja teologiaan (Hans Küng).
- Oma pyrkimykseni on soveltaa tätä jumalanpalveluselämään, jota myös kirkkotila ilmentää.

Olemisen juuret ja perusteet

- Jumalan kohtaaminen juutalaiskristillisessä perinteessä
- Kristillisen jumalanpalveluksen synty ja kehittyminen paradigmaattisesti sekä sen tuomat muutokset kirkkotilaan.

Jumalan kohtaamisen paikat Jeesuksen ajan juutalaisuudessa

TEMPPELI	
SYNAGOGA	KULTTUURI
KOTI	
ERÄMAA	VASTA-KULTTUURI
KANSA	AIKA/HISTORIA

Koti kirkkona

- Kokoontuminen ja leivän murtaminen **kodeissa**; taustalla Jeesuksen toiminta ja Välimeren alueen ateriakulttuuri.
- Kristillinen jumalanpalvelus muuttaa kodin pyhäksi sen käytön myötä: tarvitaan tila kokoontumiselle ja kasteelle, jonka kautta käynti ateriyhteyteen.
- Muutokset vähitellen täydestä ateriasta symboliseen riittiin; erillisistä leivän ja viinin rukouksista yhteen; vapaa mutta realistinen kieli ehtoollislahjoista; siirtymä kiitoksesta (eukaristia) invokaatioon (epikleesiin); kiitos- ja rukousuhri, jossa leivän ja viinin uhraamisen painopiste kasvaa
- UT:n pyhien kirjoitusten syntyminen tähän kontekstiin, uutena keksintönä koodeksi.
- taiteessa raamatunkertomusten kuvaus (ei ristiä, ylösnousemusta, mutta esim. hyvä paimen, lammas)

Hautausmaa pyhänä paikkana

- Messun vietto **haudoilla** sekä pyhien kanssa että puolesta (taustalla roomalainen *refrigerium*); roomalaisten kunnioitus hautausmaita kohtaan takaa mahdollisuuden kokoontua
- Marttyyrien ja pyhien muisto Kristuksen todistajina ja yhteys heihin uskossa ja ehtoollisessa; pyhyyden paikallisuus
- Myöhemmin kirkkorakennusten syntyminen hautojen päälle ja pyhäinjäännösten siirto kirkon alttariin, jossa käytäntö ja yhteys jatkuu - piispa pyhien kultin johtajaksi omaisten sijaan

Julkinen tila kirkkona

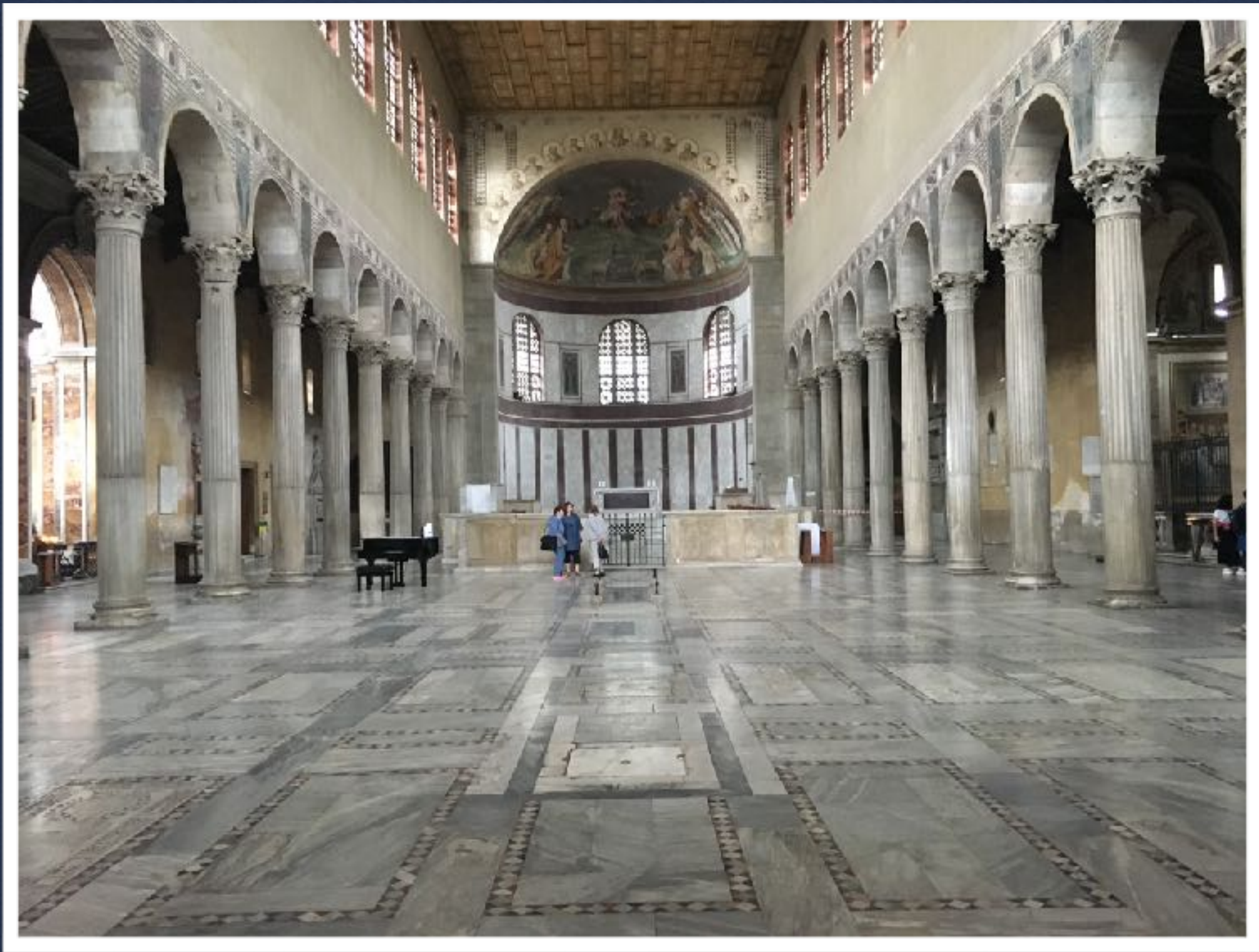
- Konstantinolainen käänne ja messu massoille
- Basilika kirkkorakennuksen perustyypiksi - tarjoaa mahdollisuuden kuulla ja nähdä
- Antiikin julkinen tila - ei siis uhritemppele - jonka kristittyjen käyttö vähitellen pyhittää
- Prosessiot ja pyhiinvaellukset liikuttavat yksittäisiä ihmisiä ja kansanjoukkoja pyhille paikoille
- kirkkotaiteessa uutuuksina ristin käyttö ja muotokuva, josta syntyy ikoni-perinne

Muutokset jumalanpalvelukseen

- klassisten liturgioiden synty, jossa dramaattiset elementit ympäröivästä kulttuurista; liturgia opetuksena, mystagogia, kirkkovuoden kehittyminen
- Paradoksi: ehtoollisen vietto yleistyy - kansan ehtoollisaktiivisuus laskee
- anaforat saavat kiinteän muotonsa ja niihin tulevat kiinteät osat kuten Sanctus ja ehtoollisnarraatio; realistinen ja uhrikieli voimistuvat; lännessä asetussanat - idässä epikleesi nähdään yhä enemmän konsekroivina, itä säilyttää silti holistisen ymmärryksen, jossa vaikkapa hetkeä ei voi erottaa
- liturgiat alkavat paisua ja symbolinen/allegorinen merkitys kehittyä, esim. liturgian alun kulkueet ja lahjojen valmistaminen ja siirtäminen alttarille
- **Temppe**lipalveluksen piirteet vahvistuvat
- Vastakulttuurina **erämaa**, jossa luostarilaitoksen synty

Basilika

Kirkko turvapaikkana ja keskuksena

- Kansainvaellukset ja Länsi-Rooman klassisen kulttuurin tuho
- Luostarit ja kirkot turvapaikkoina: jykevä romaaninen rakennustyyli; luostarit sivistyksen vaalijoina
- Kirkko kylän tai kaupungin keskuksena; goottilainen pyhä, turvallinen hämärä, josta nousee rukous ylös Jumalan luo - olemisen portaat ja hierarkia

Lännen liturgia

- roomalainen riitti vähitellen lännen ainoaksi liturgiaksi; käsikirjoitus ja variantit - ei täyttä yhtenäisyyttä; latinan ohella myös kansankielisiä osia, paikallisia kalentereita, jne.
- Lännessä liturgia yksinkertaistuu kokonaisuuden osalta, mutta papin henkilökohtaiset rukoukset lisääntyvät
- messussa myös näkeminen kommuuniona (esim. monstranssi); kirkkokansan aktiivisuus laskee - pappi uhraa kansan puolesta tai jonkun asian puolesta, läsnäolo ei tarpeen; yksityisen messun yleistymisen muuttaa vieton tapaa; messupapiston ja sivualttareiden kasvu, transsubstantiaatio
- Rippi ja kirkkokuri (vuotuisen) ehtoollisaktiivisuuden takaajana

Reformaation jumalanpalvelus

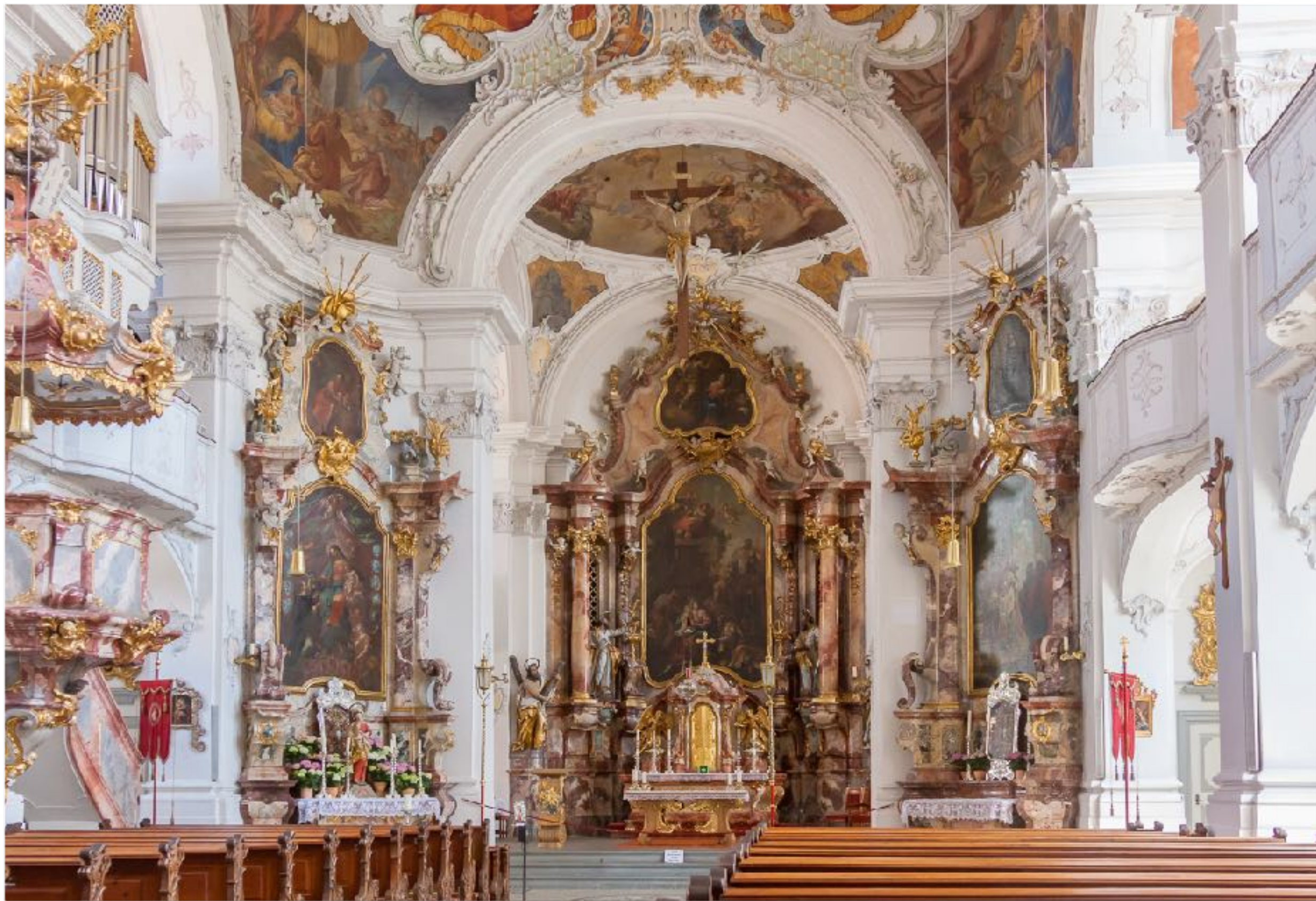
- Kiirastuli sammuu, taivas tyhjenee, uhri poistuu
- Keskiajan visuaalisesta reformaation auditiiviseen?
- Kysymys Kristuksen läsnäolosta ehtoollisessa ja tradition jatkuvuudesta liturgiassa - vaihtoehtoja:
ei Raamattua vastaan;
Raamatun mukainen;
Raamatun vaatima
- Uutena keksintönä kirjapainotaito - henkilökohtainen lukeminen yleistyy - sanan kirkot ja sanojen paino
- uudet liturgiset perinteet: lut., angl., ref., ref-kat.

Reformaation kirkkotila

- Tilat peritään, niihin sopeudutaan ja niitä muutetaan vähitellen vastaamaan uutta jumalanpalvelusta
- Altтари ja saarnatuoli eri painotuksin keskiöön; kuoriaita poistuu ja korvaantuu etenkin luterilaisessa käytännössä polvistumiskaiteella; monin paikoin yhteyden katkaiseminen aiempaan esimerkiksi kiinteitä alttareita tuhoamalla, kastealtaat?
- Penkeistä tulee lähes universaali käytäntö: synnyttävät ja ylläpitävät staattista järjestystä ja hierarkiaa, kirkkokansa pyhän seuraajana ja vastaanottajana
- Barokki korostaa katolisia erityispiirteitä mutta omaksutaan osin myös muissa perinteissä
- Musiikissa etenkin luterilaisissa maissa seurakuntavirret ja urut

Münster Unserer Lieben Frau

Valistus ja pietismi

- Pohjois-Euroopassa keskittyminen järjelliseen ja sisäiseen
  - Ulkoisen ja järjettömän siivoaminen pois: 'ulkokultainen', aiemman rikkaan kuvamaailman vaihtuminen yksinkertaisempaan, käytännön puritaanisuus
- Yhteisen jumalanpalveluksen rinnalle pietistiset seurat
  - Yritys saada **kodin** piirteitä jumalanpalveluselämään?
    - Vrt. seurakuntalaisten ja pappien kirkko; osallistuminen kirkon rakentamiseen, hoitoon ja uudistamiseen
  - Missä **erämaa**, kun luostareista luovuttu?
    - Vrt. suomalaisten luontoyhteys esim. virsissä?

Kaksi tapaa reagoida moderniin

OMAKSUMINEN

- Rationalismi, deismi
- uusklassismi, funktionalismi
- painopiste tämän puoleisessa: eettinen opetus, yhteisönrakentaminen, hyvän tekeminen
- ajassa mukana sen tyylejä soveltaen ja/tai niihin mukautuen

VASTUSTAMINEN

- romantiikka, fundamentalismi
- uusgotiikka, kansallisromantiikka
- yleinen konservatiivisuus
- omasta traditiosta ja oletetusta historiasta ammentaminen, 'kulta-aika'

YHTEISTÄ MOLEMMILLE:

Ajastus yhdestä, kaikkia sitovasta totuudesta - samat metodit

Modernin maailman jumalanpalvelus

- Ensi vaiheessa käytännöllinen rationalismi korostaa opetusta ja **synagoga**-piirteitä (kansanopetus ja vastuu) - vrt. penkit ja auditoriot
- Toisessa vaiheessa käytännöllinen sekularismi ja yhteinäiskulttuurin hajoaminen
  - Kilpailu ajasta ja osallistujista -> aktiivinen osallistuminen?
  - Apuvälineet: viihde, terapiat, politiikka...
- Missä liturgia ja mystiikka, jos kaikki tulkitaan rationaalisesti ja funktionaalisesti? **Tempppelin** ja **erämaan** paikka?
  - Rituaalin kapeneminen näkyy myös tilan muutoksessa, jossa vaikutteena vaikkapa auditorio- ja elokuvateatterikirkot (*Seeker services* -perinne) tai mikä tahansa tila vailla kristillisiä symboleja

Tapiolan kirkko

Postmoderni jumalanpalvelus

- paikallisuuden uudelleen arviointi, monikulttuurisuus ja alakulttuurien runsaus, globaali ymmärrys ja yhteydet
- uutena keksintönä tietoverkot ja kielen muutos: uudet tekstit, tekstittömyys, monet eri kielet ja kielipelit, kuratointi, emergenttisyys, direct access, ancient-future, retrogarde
- ekumeenisuus - rajat kirkkojen sisällä, ei välillä
- uskonto julkisessa tilassa ja post-sekulaari
- Vallasta ja yhtenäiskulttuurista luopuminen; marginaali ja vastakulttuuri?
- Kaikki aiemmat paradigmat jollakin tapaa läsnä

Kohti postmodernia kirkkotilaa?

- Kirkkotilan on palveltava siellä vietettävää jumalanpalvelusta ja sinne kokoontuvaa seurakuntaa
- Kirkkotila on kirkon lähetyksen väline ja uskon äänetön todistaja, joka todistaa seurakunnan uskosta ja arvoista
  - Mitä tehdään, kun kasteet vähenevät? Kuinka otetaan huomioon kaikkien osallisuus? Kuinka luodaan tilaa Jumalan kohtaamiselle niiden ihmisten parissa, joille perinteinen kristillinen symboliikka ei avaudu? Kuinka toteutuu kristillinen vieraanvaraisuus?
  - Esim. saavutettavuus kulkuyhteyksissä ja sosiaalituloissa on myös teologinen kysymys
- Pyhyys syntyy käytön myötä. Seurakunnan kunnioittama pyhyys välittyy niillekin, jotka eivät perinteisiä symboleita tunne.
  - Alttarin, kaste- ja lukupaikan korostaminen pysyvinä Jumalan läsnäolon symboleina.

Kirkkotila ja jumalanpalvelus

- Löydettävä tasapaino tilan ja toiminnan sekä eri ihmisten tarpeiden välillä:
  - Temppeli
  - Synagoga
  - Koti
  - Erämaa